

2 Demografie

Suzanne Loozen (CBS), Helga de Valk (NIDI) en Elma Wobma (CBS)¹

Voor een goed beeld van de integratie van migranten in de Nederlandse samenleving is het van belang te weten hoe de migrantenbevolking is samengesteld. We geven daarom een overzicht van de belangrijkste migratietrends en kenmerken van migranten in Nederland.

Het hoofdstuk begint met een overzicht van de omvang en samenstelling van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen: Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders. Vervolgens komen de ontwikkelingen in de immigratie en emigratie aan de orde en bespreken we de relatie- en gezinsvorming, onderwerpen die als indicatoren voor integratie te zien zijn. We gaan apart in op de huwelijksluitingen van de tweede generatie: met wie trouwen ze, op welke leeftijd en wat bepaalt hun partnerkeuze.

2.1 Bevolkingssamenstelling

De bevolking van Nederland is in 2010 slechts licht gegroeid: op 1 januari 2011 telde Nederland 16,7 miljoen inwoners. Dat is 80.000 personen meer dan een jaar daarvoor. In totaal is ongeveer 20% van de bevolking van allochtone herkomst: 1,5 miljoen (9%) van westerse en 1,9 miljoen (11%) van niet-westerse herkomst. De groep van niet-westerse herkomst omvat bijna 1,1 miljoen personen van de eerste generatie en 830.000 personen van de tweede generatie. Twee derde van de niet-westerse migranten behoort tot een van de vier grote herkomstgroepen: 1,2 miljoen personen. Turkse Nederlanders vormen met 389.000 de grootste groep, gevolgd door Marokkaanse Nederlanders (356.000) en Surinaamse Nederlanders (345.000). De omvang van de groep Antilliaanse Nederlanders is met 141.000 beduidend kleiner (zie tabel 2.1).

Personen afkomstig uit de westerse landen vormen bijna de helft van het totale aantal migranten. Van hen komt meer dan de helft uit een lidstaat van de Europese Unie (EU). Personen van Duitse herkomst vormen hierbinnen de grootste groep. Zij zijn vaak al langere tijd in Nederland en behoren meestal tot de tweede generatie. Ook de omvangrijke groep personen van Indonesische herkomst rekenen we tot de westerse migranten. Naast deze groepen met een lange migratiegeschiedenis hebben zich inmiddels ook nieuwe migrantengroepen uit Europa in Nederland gevestigd. Zoals de Poolse migranten, die met 87.000 personen inmiddels een aanzienlijke groep vormen. Hun aandeel in de totale bevolking is echter nog relatief bescheiden. De omvang van Poolse, Bulgaarse en Roemeense Nederlanders is vooral sinds de uitbreidingen van de EU in 2004 en in 2007 duidelijk toegenomen. Naast de hier gepresenteerde cijfers over immigranten die staan ingeschreven in het bevolkingsregister (GBA), is er ook nog een groep tijdelijke

¹ Auteurs in alfabetische volgorde.

werknemers uit Oost-Europa die (nog) niet is ingeschreven in de GBA (Wobma en Van der Vliet 2011). Volgens schattingen van Van der Heijden et al. (2011) lag het aantal personen uit Bulgarije en Roemenië tussen de 40.000 en 50.000 in 2008, terwijl de Poolse groep wordt geschat op 156.000 mensen. Tabel 2.1 bevat de aantallen personen uit deze groepen die in het GBA staan ingeschreven.

Tabel 2.1

Aantal en aandeel van bevolking naar herkomst, bevolkingsgroei, aandeel tweede generatie en gemiddelde leeftijd, 1 januari 2011

	aantal personen	aandeel in bevolking	toename sinds 1 januari 2000	aandeel tweede generatie		gemiddelde leeftijd
	x 1000	%	x 1000	%	%	jaren
Turks	389	2,3	80	25,9	49,3	29,6
Marokkaans	356	2,1	94	35,7	52,9	27,4
Surinaams	345	2,1	42	14,0	46,5	34,2
Antilliaans	141	0,8	34	31,9	42,0	29,6
overig niet-westers	668	4,0	240	56,0	34,4	28,4
niet-westers totaal	1899	11,4	490	34,8	43,7	29,6
Europese Unie (EU-26) van wie	921	5,5	182	24,6	55,5	41,9
Pools	87	0,5	58	199,3	24,4	31,3
Roemeens	16	0,1	10	189,6	23,4	29,5
Bulgaars	17	0,1	15	680,2	11,5	28,8
totaal westers	1528	9,2	161	11,8	56,4	41,6
autochtoon	13229	79,4	140	1,1		41,1
totaal	16656	100,0	792	5,0	10,2	39,8

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Helpt van Turkse en Marokkaanse Nederlanders is van de tweede generatie

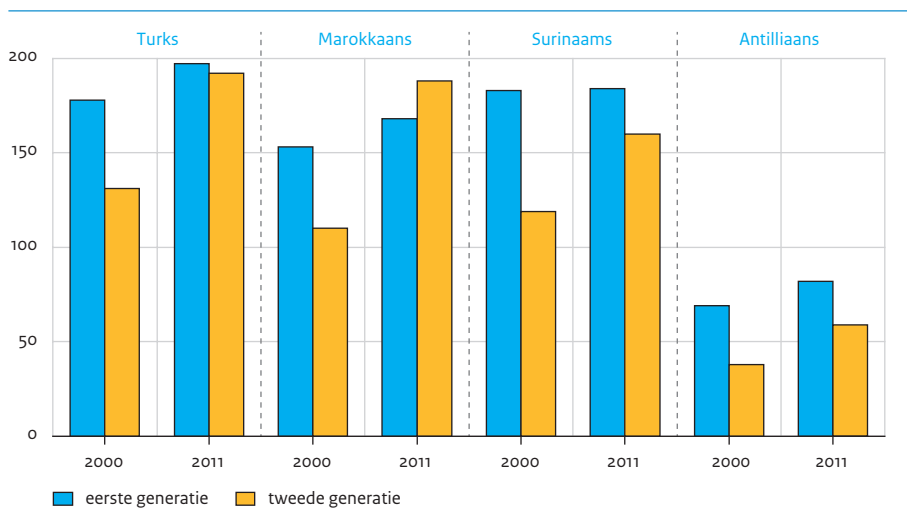
Van de vier grote niet-westerse herkomstsgroepen is inmiddels tussen de 42% en 53% van de tweede generatie (figuur 2.1). Voor niet-westerse migrantengroepen met een meer recente migratiehistorie in Nederland is dit aandeel lager: ongeveer een vijfde van de totale groep bestaat uit de tweede generatie (zoals onder Afghaanse en Iraakse Nederlanders). Een soortgelijk beeld zien we bij personen uit de westerse herkomstsgroepen: van de landen van de EU-26 behoort meer dan de helft tot de tweede generatie. Voor de nieuwe Europese herkomstlanden is dit niet meer dan een kwart; driekwart betreft nieuwe migranten van de eerste generatie.

De omvang van de vier grote niet-westerse groepen is sinds 2000 met 250.000 personen toegenomen tot 1,2 miljoen. Deze toename wordt voor 80% veroorzaakt door de groei van de tweede generatie: dat zijn in Nederland geboren kinderen van wie ten minste een ouder is geboren in Turkije, Marokko, Suriname of de Antillen. Sinds 2005 is veruit de

belangrijkste groeifactor voor alle vier de groepen de toename van de tweede generatie. Die was relatief het grootst onder Marokkaanse Nederlanders, gevolgd door personen van Antilliaanse, Turkse en Surinaamse herkomst.

Figuur 2.1

Eerste en tweede generatie van de vier grote migrantengroepen, 1 januari 2000 en 1 januari 2011 (in absolute aantallen x 1000)

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Onder Marokkaanse Nederlanders overtreft het aandeel van de tweede generatie inmiddels dat van de eerste generatie (tabel 2.1 en figuur 2.1). Voor Turkse Nederlanders is het aandeel van de tweede generatie nu ongeveer gelijk aan dat van de eerste generatie, in de nabije toekomst zal de tweede generatie naar verwachting in de meerderheid zijn. Onder Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders is de eerste generatie groter in omvang dan de tweede generatie. Doordat ze al langer in Nederland zijn, zijn de Surinaamse Nederlanders gemiddeld ook ouder dan de Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Hun kinderen, de tweede generatie, hebben inmiddels ook kinderen gekregen. Deze derde generatie is beperkt van omvang en jong qua samenstelling. Op 1 januari 2011 ging het voor de vier grote niet-westerse herkomstsgroepen samen om ruim 75.000 personen (van wie ruim 30.000 van Surinaamse herkomst).

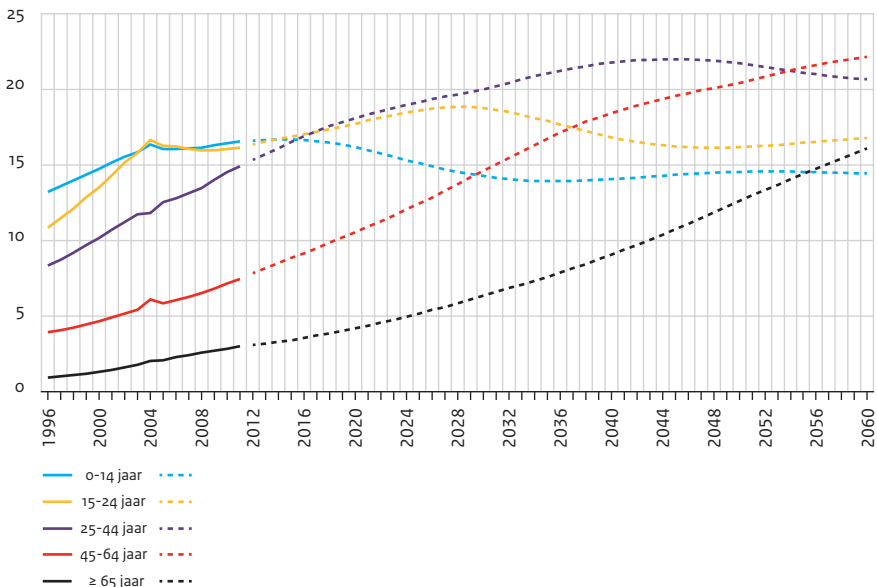
Niet-westerse migranten relatief jong

Autochtone Nederlanders zijn met een gemiddelde leeftijd van 41 jaar beduidend ouder dan niet-westerse migranten met een gemiddelde leeftijd van bijna 30 jaar (tabel 2.1). Alleen voor Surinaamse Nederlanders ligt de gemiddelde leeftijd met 34 jaar wat hoger. Dat de groep niet-westerse Nederlanders relatief jong is, is onder andere het gevolg van de komst van nieuwe migranten en de groei van de tweede generatie. Zo zijn

vluchtelingen die zich in Nederland vestigen voornamelijk jong. Daarnaast zijn veel migranten van de eerste generatie in de leeftijd van gezinsvorming: hun kinderen verlagen de gemiddelde leeftijd van de totale groep. Ongeveer een derde van de totale niet-westerse bevolking is jonger dan 20 jaar. De afgelopen jaren is daarnaast ook het aandeel niet-westerse migranten en hun nakomelingen van 45 jaar of ouder toegenomen door vergrijzing. Het aandeel 65-plussers onder niet-westerse Nederlanders is met 4% nu nog zeer beperkt, maar dat zal de komende decennia snel oplopen (figuur 2.2). Volgens de bevolkingsprognose van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zal de niet-westerse bevolking in 2060 zelfs sterker vergrijsd zijn dan de huidige autochtone Nederlandse bevolking, met name door de vergrijzing onder de vier grote niet-westerse groepen (Van Duin en Garssen 2011). Dit betekent dat we vooral onder 45-64-jarigen en onder 65-plussers een toename van het aandeel niet-westerse Nederlanders kunnen verwachten. Wat betreft het aandeel niet-westerse migranten in de jongere leeftijden lijkt de grootste groei voorbij: momenteel is in Nederland ongeveer een op de zes van de 0-24-jarigen van niet-westerse herkomst. Rond de 15% van de kinderen van 0-14 jaar en een zelfde percentage van mensen van 15-24 jaar is van niet-westerse herkomst. Dit aandeel is tussen 1996 en 2004 gestegen maar zal nu naar verwachting stabiel blijven op het niveau van 2004. Dit is vooral terug te voeren op de daling van het gemiddelde kindertal onder niet-westerse migranten (Stoeldraijer en Garssen 2011).

Figuur 2.2

Aandeel niet-westerse bevolking in totale bevolking naar vijf leeftijdsgroepen, 1996-2011 en prognose 2012-2060 (in procenten)

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Mannenoverschot onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders neemt verder af

De verhouding tussen het aantal mannen en vrouwen (de genderbalans) onder migrantengroepen is vaak scheef (Nicolaas et al. 2004). In de jaren zestig kwamen vooral jonge mannen naar Nederland voor werk in de industrie. Aanvankelijk kenden de Turkse en Marokkaanse herkomstgroepen daardoor een mannenoverschot. Later lieten deze mannen vaak hun gezin overkomen en werd de genderbalans evenwichtiger. In 1996 waren er nog beduidend meer Turkse en Marokkaanse mannen dan vrouwen; nu zijn er in beide groepen op elke 100 vrouwen ongeveer 107 mannen. Halverwege deze eeuw zal het aandeel mannen en vrouwen vrijwel in evenwicht zijn (Stoeldraijer en Garssen 2011). De Surinaamse groep omvat al sinds 1996 meer vrouwen dan mannen; nu ongeveer 90 mannen op 100 vrouwen. De Antilliaanse Nederlanders bestaan al lange tijd uit ongeveer net zoveel mannen als vrouwen.

Helft eerste generatie Surinaamse Nederlanders 25 jaar of langer in Nederland

Een belangrijke factor achter de integratie is de verblijfsduur: wie langer in Nederland is, heeft eenvoudigweg meer tijd gehad om een plek te vinden in de samenleving. Van de eerste generatie zijn Turkse, Marokkaanse en Surinaamse Nederlanders gemiddeld al geruime tijd in Nederland (figuur B2.1, te raadplegen via www.scp.nl onder dit rapport). De Surinaamse herkomstgroep is het langst in Nederland: op 1 januari 2011 was meer dan de helft 25 jaar of langer hier. Deze migranten kwamen al in de jaren zestig voor werk of studie (Choenni en Harmsen 2007; De Valk et al. 2004). Van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders woont ongeveer 40% 25 jaar of langer hier en ruim de helft al minstens 20 jaar. Slechts ongeveer 20% van elk van de drie niet-westerse groepen is hier korter dan tien jaar. Immigranten van Antilliaanse herkomst zijn het kortst in Nederland: 40% heeft zich de afgelopen tien jaar hier gevestigd, van wie ruim de helft de laatste vijf jaar.

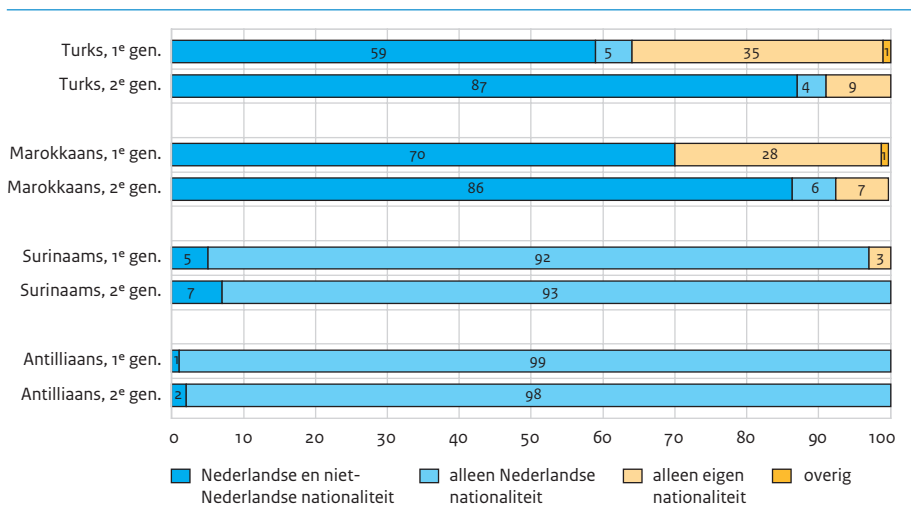
Merendeel Turkse en Marokkaanse Nederlanders heeft dubbele nationaliteit

De dubbele nationaliteit is een terugkerend thema in het politieke debat. Het bezit van een Nederlands paspoort zou de betrokkenheid met dit land weerspiegelen en een dubbele nationaliteit zou hier niet bij passen. Ook om andere redenen is het relevant om vast te stellen hoeveel personen van migrantengroepen een Nederlands paspoort hebben. De Nederlandse nationaliteit geeft namelijk onder meer het recht aan parlamentsverkiezingen mee te doen en heeft dus invloed op (politieke) participatie. Personen uit Suriname en de Antillen, voormalige koloniale gebieden, hebben vrijwel allemaal uitsluitend de Nederlandse nationaliteit. Voor andere niet-westerse groepen hangt dat af van de naturalisatie na migratie en verwerving van de Nederlandse nationaliteit bij geboorte.

Veruit de meerderheid van de migranten uit de vier grote groepen heeft ten minste ook de Nederlandse nationaliteit (figuur 2.3). Op 1 januari 2011 hadden 1,2 miljoen Nederlanders ook nog een andere nationaliteit: bijna de helft de Turkse of Marokkaanse. Bij alle groepen heeft de tweede generatie vaker (ook) de Nederlandse nationaliteit dan de eerste generatie. Dat verschil is voor personen van Turkse en Marokkaanse komaf echter groter dan voor de andere groepen (figuur 2.3).

Figuur 2.3

Bezit enkele of meerdere nationaliteit(en), naar etnische herkomst en generatie, 1 januari 2011
(in procenten)

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Van de tweede generatie personen van Turkse en Marokkaanse herkomst heeft iets meer dan 85% naast de Nederlandse nog een andere nationaliteit. Bij de eerste generatie is dit aandeel lager, bijna 60% voor Turkse en 70% voor Marokkaanse Nederlanders. Ongeveer 30% van hen heeft dus alleen de eigen nationaliteit. Het aandeel Turkse en Marokkaanse Nederlanders met uitsluitend de Nederlandse nationaliteit is beperkt. Dit hangt samen met het feit dat Marokko het opgeven van de nationaliteit niet toestaat.

2.2 Patronen van immigratie en emigratie

Niet-westerse bevolking groeit vooral door natuurlijke aanwas

Vergeleken met andere landen in Europa heeft migratie in Nederland het afgelopen decennium een kleine bijdrage aan de bevolkingsgroei geleverd. Vooral het contrast met Duitsland valt op. Hoewel het migratiesaldo daar naar verhouding iets hoger was dan in Nederland, kromp de Duitse bevolking. De afgelopen tien jaar kwam in de Europese landen met bevolkingsgroei gemiddeld 81% voor rekening van migratie. In Nederland was dit slechts 22%. In onder andere België (74%) en het Verenigd Koninkrijk (57%) was de bijdrage van migratie veel groter (Garssen en Wobma 2011). In 2010 kwam 40% van de bevolkingstoename in Nederland op het conto van het migratiesaldo. Onder personen van niet-westerse herkomst was dat met een derde nog minder: het saldo van geboorte en sterfte (natuurlijke aanwas) betrof 27.500 en het migratiesaldo 13.600. Kortom: de natuurlijke aanwas van hier verblijvende migranten is duidelijk belangrijker dan de komst van nieuwe migranten. De westerse herkomstsgroep daarentegen groeide

voornamelijk door migratie: in 2010 bedroeg het saldo 24.600, terwijl de natuurlijke aanwas nog geen 2000 was.

Toename immigratie in 2010 vooral vanwege migranten uit EU-landen

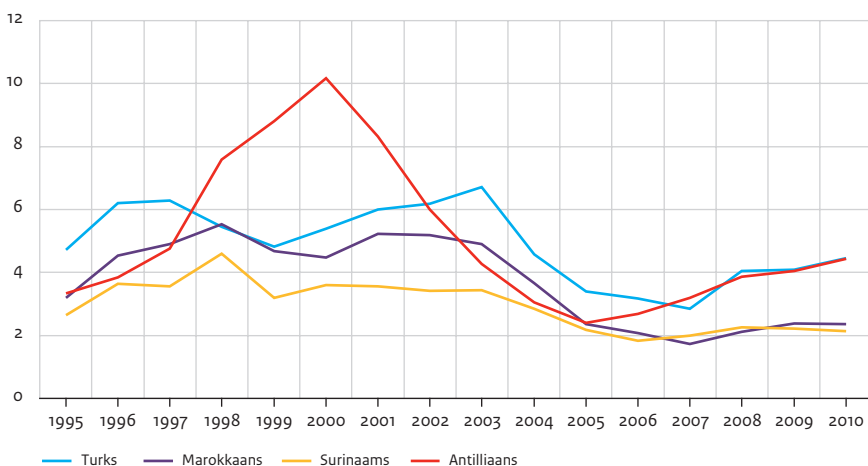
Nederland had tot begin deze eeuw een positief migratiesaldo: jaarlijks immigreerden meer mensen dan er emigreerden. Vanaf 2001 daalde de immigratie naar Nederland sterk, maar sinds 2006 neemt deze weer toe, vrijwel geheel veroorzaakt door immigratie uit de EU-landen.

In 2010 kwamen er 154.000 migranten naar Nederland.¹ Bijna de helft van hen is geboren in een westers land, een vijfde in Nederland en een derde in een niet-westers land (figuur B2.2, te raadplegen via www.scp.nl onder dit rapport). Ook in de vijf jaren daarvoor overtrof het aantal westerse het aantal niet-westerse immigranten. Dit hangt voornamelijk samen met de uitbreiding van de EU met Oost-Europese landen. Vooral het aantal Poolse immigranten is toegenomen: sinds 2007 komen er jaarlijks meer migranten uit Polen dan uit Turkije, Marokko, Suriname en de Nederlandse Antillen tezamen. In 2010 waren er 15.000 Poolse immigranten tegen 13.000 immigranten uit de vier grote niet-westerse groepen.

Tussen 2006 en 2009 is het aantal niet-westerse immigranten toegenomen van 34.500 tot 52.700, maar in 2010 is het nauwelijks verder gegroeid. Een kwart is geboren in een van de vier klassieke herkomstlanden: 4400 in Turkije, 4400 op de Antillen, bijna 2400 in Marokko en 2100 in Suriname (figuur 2.4). Overigens kwamen de meeste niet-westerse migranten in 2010 uit China (5000). Het aantal Somalische migranten is na de piek van 2009 afgenomen tot bijna 4000 in 2010.

Figuur 2.4

Immigratie naar geboorteland, de vier grote niet-westerse groepen, 1995-2010
(in absolute aantallen x 1000)

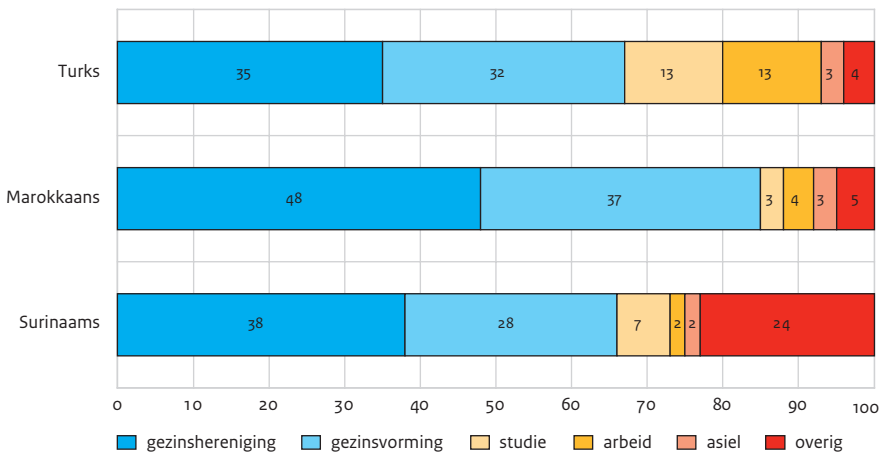
Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Niet-westerse migranten komen steeds vaker voor werk of studie

De reden van migratie naar Nederland geeft een eerste inzicht in de startpositie van de migrant. De belangrijkste motieven van niet-westerse migranten in 2009 waren gezinshereniging (27%), asiel (21%), studie (17%), gezinsvorming (15%) en arbeid (12%). In de jaren negentig waren asiel en gezin veruit de belangrijkste motieven voor niet-westerse immigranten. Inmiddels is het aantal asielmigranten fors gedaald en het aantal arbeids- en studiemigranten flink toegenomen. In 2009 kwam een op de drie niet-westerse migranten voor arbeid of studie naar Nederland, terwijl dat tien jaar geleden een op de negen was. Westerse migranten, vooral uit Europa, komen meestal voor werk, gevolgd door familie- en studiemotieven. De meeste arbeids- en studiemigranten van niet-westerse herkomst komen uit China, India en Turkije. Voor migranten uit Somalië en Irak is juist asiel het belangrijkste motief. Bij de traditionele herkomstlanden Marokko, Turkije en Suriname² ligt het zwaartepunt nog steeds op gezinsmotieven (figuur 2.5). Dit geldt vooral voor migranten uit Marokko, van wie 85% voor gezinsvorming of -hereniging naar Nederland kwam. Van de Turkse en Surinaamse migranten had twee derde een gezinsmotief. Overigens is het opvallend dat ook een aanzienlijk aandeel migranten uit Turkije naar Nederland komt voor studie of werk: in 2009 ging het om ongeveer 15% (Nicolaas 2010).

Figuur 2.5

Migratiemotief van Turkse, Marokkaanse en Surinaamse Nederlanders, 2009 (in procenten)

Bron: IND (CBS-bewerking)

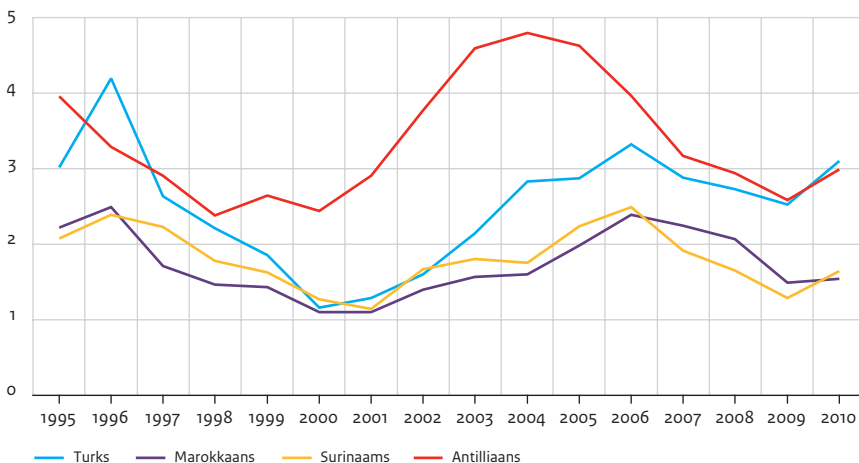
Meer niet-westerse emigranten

Begin deze eeuw nam de emigratie voor het eerst sinds decennia toe. De piek werd bereikt in 2006 toen 132.000 mensen Nederland verlieten. Daarna daalde de emigratie weer een aantal jaren, om in 2009 op 112.000 uit te komen. De daling sinds 2007 was het sterkst voor emigranten die in Nederland zijn geboren (figuur B2.3, te raadplegen

via www.scp.nl onder dit rapport). In iets mindere mate was deze daling ook te zien bij emigranten met een niet-westerse geboorteland. Tegelijkertijd bleef de emigratie van personen uit westerse landen toenemen. Dit duidt er op dat een deel van de immigratie uit westerse landen van relatief korte duur is: men vestigt zich niet permanent in Nederland maar migreert verder of keert weer terug naar het land van herkomst (Nicolaas 2011). In 2010 nam de emigratie weer toe: er vertrokken 121.000 personen uit Nederland, van wie 9000 geboren in Turkije, Marokko, Suriname of de Antillen. De toename in 2010 was het sterkst voor emigranten uit niet-westerse geboortelanden. Dit geldt ook voor de vier grote niet-westerse groepen: voor Marokkaanse Nederlanders was de toename echter zeer beperkt (figuur 2.6). Het niveau van emigratie blijft het hoogst voor degenen die zijn geboren in Turkije en op de Antillen. In 2010 emigreerden er van ieder van deze herkomstgroepen ongeveer 3000 personen. De emigratie van personen geboren in Suriname of Marokko ligt met rond de 1500 en 1600 op een lager niveau. Verder heeft alleen de emigratie van Turkse Nederlanders weer het niveau van 2006 bereikt. De piek in 2006 lijkt voor drie van de vier grote niet-westerse groepen een soort trendbreuk aan te geven: alleen voor Turkse Nederlanders blijft dit niveau gehandhaafd. Mogelijk is er een relatie met de toegenomen studiemigratie. In het algemeen emigreert een relatief groot aandeel van de eerstegeneratiemigranten na afronding van de studie (Nicolaas et al. 2010). Daarnaast verklaren mogelijk de relatief gunstige economische ontwikkelingen in Turkije de toegenomen emigratie.

Figuur 2.6

Emigratie van de vier grote niet-westerse groepen, naar geboorteland, 1995-2010
(in absolute aantallen x 1000)

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Emigratie van beide generaties toegenomen

De emigratie van zowel de eerste als de tweede generatie van de vier grote migrantengroepen is toegenomen. Alleen de emigratie van de eerste generatie uit Marokko bleef stabiel. Onder personen van Marokkaanse herkomst emigreerden in 2010 ongeveer evenveel personen van de eerste als de tweede generatie (1600). Onder de emigranten van de drie andere herkomstgroepen is het aandeel van de tweede generatie lager: een derde onder Turkse en Surinaamse Nederlanders en een kwart bij de Antilliaanse Nederlanders. In 2010 emigreerden 1700 Turkse, 850 Surinaamse en 950 Antilliaanse Nederlanders van de tweede generatie.

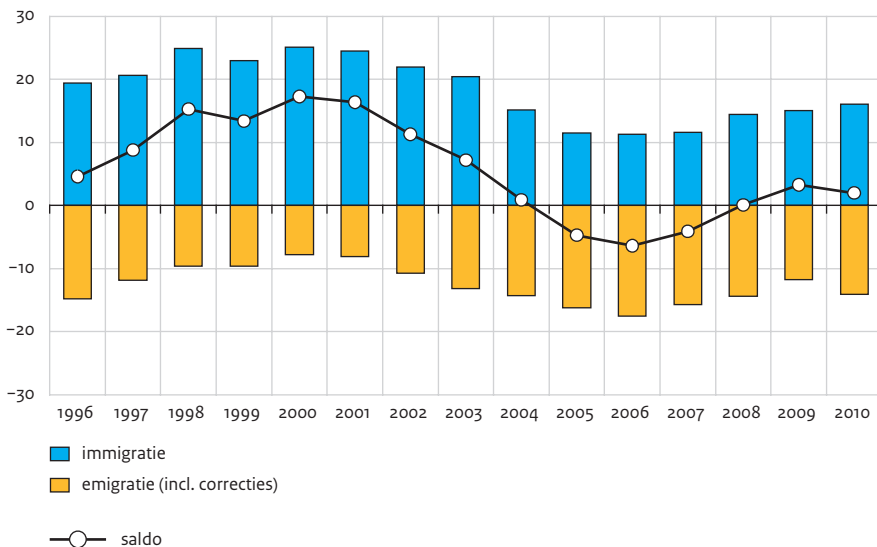
Migratiesaldo blijft positief

Ondanks de recente toename in de emigratie is het migratiesaldo voor het totaal van de vier grote niet-westerse groepen sinds 2008 positief gebleven (figuur 2.7). De immigratie overstijgt dus de emigratie.

Alleen tussen 2005 en 2007 was het migratiesaldo negatief. Wel is het migratiesaldo voor deze groepen de laatste jaren beduidend lager dan vóór 2003. In 2010 was het saldo van de vier grote niet-westerse groepen met 2000 personen iets lager dan het jaar ervoor. Verder valt op dat het migratiesaldo van Marokkaanse Nederlanders tot 2008 negatief was en daarna maar net iets boven 0 uitkwam. Het migratiesaldo van de Antilliaanse herkomstgroep was ook in 2003 en 2004 negatief (figuur B2.4a-d, te raadplegen via www.scp.nl onder dit rapport).

Figuur 2.7

Migratie van de vier grote niet-westerse groepen, 1996-2010 (in absolute aantallen x 1000)

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Minder asielzoekers in 2010

Het aantal asielzoekers is na twee jaar stijging in 2010 weer afgenomen (figuur 2.8). In 2010 kwamen er 13.300 asielzoekers naar Nederland, 11% minder dan het jaar ervoor. Het aantal asielverzoeken is daarmee weer gelijk aan het niveau van 2008, maar blijft beduidend lager dan dat van midden jaren negentig tot aan de eeuwwisseling. In de EU als geheel is het aantal asielverzoeken met 258.000 in 2010 vrijwel niet veranderd ten opzichte van 2008 en 2009. Tussen de EU-landen waren er echter grote verschillen: zo ontving Duitsland in 2010 veel meer asielverzoeken (48.000) dan in 2009 (33.000). Ook Frankrijk, België en Zweden zagen een stijging in asielverzoeken. In onder meer het Verenigd Koninkrijk, Italië en Griekenland nam dit aantal juist af (Eurostat 2011).

Figuur 2.8

Asielverzoeken in Nederland en de Europese Unie, 1990-2010 (in absolute aantallen x 1000)

Bron: UNHCR, Eurostat en CBS

Net als in 2009 kwamen de asielzoekers het vaakst uit Somalië, Irak en Afghanistan. Tezamen maken deze drie groepen de helft van het totaal aantal asielzoekers uit. Mede door het beëindigen van de categoriale bescherming voor Somalië en Irak kwamen er in 2010 wel duidelijk minder asielzoekers uit deze landen dan in 2009. Het aantal Somalische asielzoekers nam af van 6000 naar 3000, het aantal Iraakse asielzoekers daalde van 2000 naar 1400. Het aantal aanvragen van Afghaanse asielzoekers bleef nagenoeg gelijk (Sprangers en De Winter 2011).

In de EU waren Afghanistan, Rusland en Servië de belangrijkste herkomstlanden van asielzoekers. Binnen de EU blijkt Nederland een relatief belangrijke bestemming te zijn van Somalische asielzoekers: in 2010 kwam een kwart van de Somalische asielzoekers naar Nederland. Dit aandeel lag met 12% voor de Iraakse en 8% voor de Afghaanse asielzoekers duidelijk lager (Eurostat 2011).

In de eerste helft van 2011 was het aantal asielzoekers in Nederland vrijwel gelijk aan dat in de eerste helft van 2010. De top drie van herkomstlanden is ongewijzigd. Het aantal asielzoekers uit Somalië was opnieuw gedaald vergeleken met het eerste halfjaar van 2010. De onrust in de Arabische landen heeft in Nederland niet geleid tot meer asielzoekers uit deze landen. Andere Europese landen, vooral Duitsland en Italië, zagen het aantal asielzoekers uit onder meer Tunesië, Syrië en Libië wél toenemen. In totaal kwamen de eerste vier maanden van 2011 twee keer zoveel asielverzoeken uit de Arabische landen bij EU-lidstaten terecht als in dezelfde periode een jaar eerder (De Winter en Sprangers 2011).

2.3 Huishoudens, kindertal, leeftijd bij geboorte eerste kind en bij huwelijk

We beschrijven eerst de huishoudenssamenstelling van niet-westerse migranten. Vervolgens komen drie aspecten van demografisch gedrag aan de orde die indicatief zijn voor de sociaal-culturele integratie: het gemiddeld kindertal, de gemiddelde leeftijd van de moeder bij de geboorte van het eerste kind en de gemiddelde leeftijd waarop er getrouwd wordt.

Huishoudenssamenstelling divers

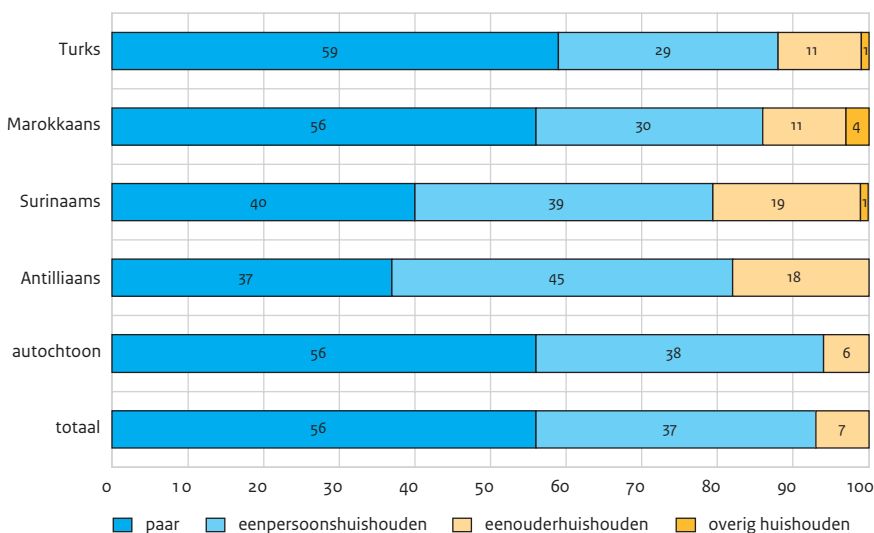
Op 1 januari 2011 telde Nederland 7,5 miljoen huishoudens, waarvan 1,9 miljoen migrantenhuishoudens.³ Net als de autochtone Nederlandse bevolking woont ruim de helft van de Turkse (59%) en Marokkaanse (56%) Nederlanders samen met een partner (figuur 2.9). Bij huishoudens van Surinaamse en Antilliaanse herkomst is dit aandeel ongeveer 40%. Van de Surinaams- en Antilliaans-Nederlandse huishoudens bestaat een even groot deel uit één persoon. Onder Antilliaans-Nederlandse huishoudens overtreft het aandeel eenpersoonshuishoudens zelfs het aandeel van personen die samenwonen met een partner. Het aandeel eenpersoonshuishoudens ligt bij mensen van Turkse en Marokkaanse komaf rond de 30%. Het aandeel autochtone Nederlandse eenpersoonshuishoudens zit hier precies tussenin. Eenpersoonshuishoudens bestaan met name uit jongeren die zelfstandig wonen, maar ook uit ouderen. Dat het aandeel eenpersoonshuishoudens onder Turks- en Marokkaans-Nederlandse huishoudens het laagst is, komt doordat zelfstandig wonen van jongeren nog minder gebruikelijk is (Huschek et al. 2011). Ook is onder deze herkomstgroepen het aandeel ouderen klein vergeleken met de Caribische migranten en de autochtone Nederlanders.

In 2011 bestond bijna 20% van de Surinaams- en Antilliaans-Nederlandse huishoudens uit één ouder met kind(eren). Dat de man geen deel uitmaakt van het huishouden, komt in de herkomstlanden zelf ook vaak voor en heeft niet noodzakelijk iets te maken met de migratie. Men spreekt wel van het Caribische familiesysteem (Shaw 2003). Opvallend is dat in 2011 ook een op de tien Turkse en Marokkaanse huishoudens een eenoudergezin betreft. Dit aandeel is de laatste jaren wat toegenomen (Wobma en Portegijs 2011). Bij deze twee migrantengroepen komen eenoudergezinnen vaker voor dan bij autochtone Nederlanders. Dat komt misschien deels door een groter aantal tienergeboorten bij Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Juist tienergeboorten zijn vaak gerelateerd aan instabiele partnerrelaties die eerder in een eenoudergezin resulteren. Ook komen

echtscheidingen in de Turkse en Marokkaanse groep betrekkelijk vaak voor (De Valk 2004; Van Huis en Steenhof 2004).

Figuur 2.9

Huishoudenstypen naar herkomst van de vrouw, 2011 (in procenten)

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Vruchtbaarheid van tweede generatie niet-westerse vrouwen gelijk aan die van autochtone Nederlandse vrouwen

In de herkomstlanden van de vier grote niet-westerse migrantengroepen ligt het gemiddelde kindertal aanzienlijk hoger dan in Nederland. De eerste generatie komt bovendien vaak van het platteland, waar het kindertal nog hoger ligt dan in de stad (Garssen en Nicolaas 2008). We onderzoeken of het gemiddelde kindertal van migrantengroepen gaat lijken op dat van autochtone Nederlanders. De langetermijntontwikkeling is van groot belang, aangezien kinderen krijgen soms wordt uitgesteld tot de migratie, waarna een 'inhaalslag' wordt gemaakt (Milewski 2010).

In de periode 1996-2010 is het gemiddelde kindertal in Nederland toegenomen van 1,53 naar 1,80 (tabel 2.2). Deze stijging komt vooral op het conto van de autochtone Nederlandse vrouwen; niet-westerse vrouwen kregen gemiddeld juist minder kinderen. Maar doordat tegelijkertijd de relatieve omvang van deze groep gegroeid is en het gemiddelde kindertal nog steeds wat hoger is dan onder autochtone Nederlanders, hebben zij toch een klein aandeel gehad in de toename van de vruchtbaarheid.

De eerste generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen kreeg aanzienlijk minder kinderen en het gemiddeld kindertal van de tweede generatie is duidelijk lager dan dat van de eerste generatie. Bij de tweede generatie Marokkaanse Nederlanders ligt het gemiddelde

boven en bij de Turkse Nederlanders onder dat van autochtone Nederlanders. Voor Surinaamse en Antilliaanse vrouwen is het gemiddelde kindertal al jarenlang nagenoeg gelijk aan dat van autochtoon-Nederlandse vrouwen. Wel zien we een toename in het gemiddelde kindertal bij de tweede generatie (behalve bij personen van Antilliaanse herkomst). Hier kan sprake zijn van een 'inhaaleffect' na eerder uitstel van moederschap bij deze groepen. Onder de tweede generatie zijn meer jongere vrouwen die nu starten met kinderen krijgen, terwijl autochtone moeders vaak ouder zijn waardoor bij deze groep het gemiddelde niet meer wordt beïnvloed.

Tabel 2.2

Gemiddeld kindertal naar etnische herkomst en generatie (in absolute aantallen)

	eerste generatie				tweede generatie		
	1996	2000	2004	2010	2000	2004	2010
Turks	2,53	2,53	2,25	1,99	1,48	1,56	1,64
Marokkaans	3,37	3,50	3,25	2,81	1,65	1,90	2,13
Surinaams	1,51	1,77	1,71	1,77	1,57	1,57	1,76
Antilliaans/Arubaans	1,59	1,87	1,75	1,81	1,76	1,72	1,72
totaal niet-westers	2,31	2,51	2,26	2,09	1,69	1,67	1,74
totaal westers	1,55	1,58	1,48	1,50	1,52	1,51	1,64
autochtoon	1,47	1,65	1,69	1,82			
totaal	1,53	1,72	1,73	1,80			

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Gemiddelde leeftijd tweede generatie bij geboorte eerste kind vergelijkbaar met autochtonen

De gemiddelde leeftijd van de moeder bij de geboorte van het eerste kind verschilt sterk tussen Nederland en de herkomstlanden van de vier grote niet-westerse groepen. Hoewel ook in de herkomstlanden die gemiddelde leeftijd stijgt, wordt het krijgen van kinderen daar nog steeds minder uitgesteld dan in Nederland (Huscek et al. 2010). Nederlandse vrouwen behoren wereldwijd tot de oudste moeders bij de geboorte van het eerste kind.

De gemiddelde leeftijd waarop vrouwen in Nederland hun eerste kind krijgen, is de afgelopen zeven jaar stabiel gebleven op 29,4 jaar (De Graaf 2011); in 1990 was dat nog twee jaar lager. De gemiddelde leeftijd van vrouwen van westerse migrantengroepen ligt nog iets boven het gemiddelde voor Nederland en komt boven de 30 jaar uit (tabel 2.3). Vrouwen van niet-westerse migrantengroepen worden gemiddeld eerder moeder dan autochtone Nederlandse vrouwen. In 2010 waren niet-westerse vrouwen van de eerste generatie gemiddeld 27,6 jaar bij de geboorte van hun eerste kind; drie jaar ouder dan het gemiddelde in 1990. Autochtoon-Nederlandse vrouwen werden in 2010 gemiddeld met

29,5 jaar moeder: een toename van 1,5 jaar sinds 1990. Van de vier niet-westerse migrantengroepen zijn Turkse Nederlanders van de eerste generatie met 26,4 jaar het jongst bij de geboorte van het eerste kind. Voor vrouwen van Marokkaanse en Surinaamse herkomst van de eerste generatie ligt de gemiddelde leeftijd een jaar hoger. Vrouwen van de tweede generatie krijgen op beduidend latere leeftijd het eerste kind dan vrouwen van de eerste generatie. De verschillen met autochtone moeders zijn niet groot meer.

Tabel 2.3

Gemiddelde leeftijd^a van de moeder bij geboorte van het eerste kind, naar etnische herkomst en generatie (in jaren)

	eerste generatie				tweede generatie		
	1990	1996	2001	2010	1996	2001	2010
Turks	22,4	24,3	23,9	26,4	27,1	27,7	28,8
Marokkaans	24,3	26,1	26,8	27,3	25,1	28,5	29,0
Surinaams	25,7	26,6	26,7	27,4	28,2	28,7	29,2
Antilliaans/Arubaans	26,3	26,0	26,1	26,6	30,2	29,6	29,3
totaal niet-westers	24,6	26,3	26,2	27,6	28,3	28,9	29,5
totaal westers	27,2	28,5	29,0	30,2	29,5	30,0	30,3
autochtoon	27,9	29,2	29,7	29,5			
totaal	27,5	28,9	29,2	29,4			

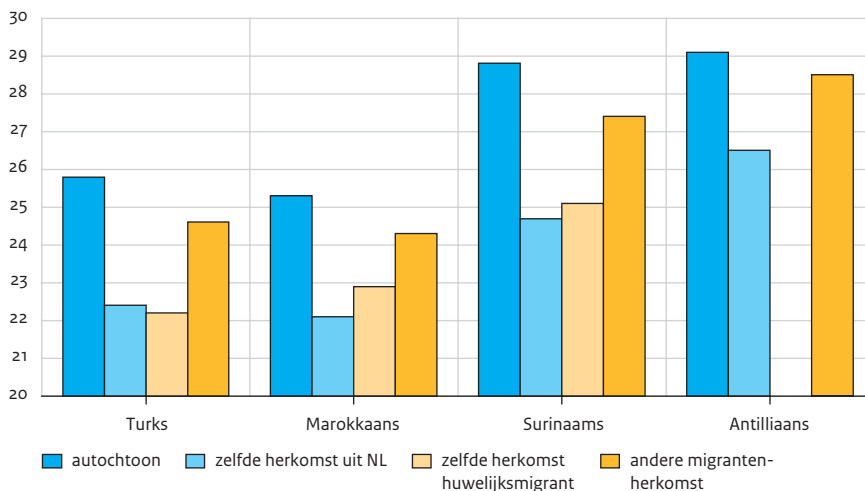
a De gemiddelde leeftijd is gestandaardiseerd naar de autochtone bevolking.

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Timing van het huwelijk verschilt naar herkomst partner

De timing en de volgorde van gebeurtenissen in de levensloop hebben invloed op het latere leven (Liefbroer en Dykstra 2000). Vooral binnen de groep van Turkse en Marokkaanse afkomst wordt een huwelijk op jonge leeftijd wenselijk geacht voor vrouwen om daarmee de eer van de familie te beschermen (Lucassen en Laarman 2009). De tweede generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen huwt op jongere leeftijd dan de tweede generatie Surinaamse en Antilliaanse vrouwen (figuur 2.10). Dit geldt voor alle huwelijken, onafhankelijk van de herkomst van de partner. Maar binnen iedere herkomstgroep verschilt de timing van het huwelijk naar type partner. Er is met name een verschil in huwelijksleeftijd tussen degenen die binnen (endogaam) en buiten de eigen herkomstgroep (exogaam) huwen. Exogame huwelijken worden in alle groepen op latere leeftijd gesloten dan endogame huwelijken. De huwelijksleeftijd verschilt maar weinig tussen partners uit de eigen herkomstgroep die in Nederland zijn opgegroeid of in het land van herkomst.

Figuur 2.10

Leeftijd bij huwelijk van tweede generatie vrouwen, naar herkomst^a en herkomst partner, 2004-2008

a De gegevens van de Antilliaanse migratiehuwelijken zijn te klein ($n < 10$) om op te nemen.

Bron: CBS

2.4 Partnerkeuze en relatievorming

Ook partnerkeuze is een belangrijke indicator voor de mate van integratie. Gemengde huwelijken tussen migranten en autochtonen worden vaak gezien als de laatste stap in het integratieproces (Gordon 1964). Zo kunnen gemengde huwelijken een teken zijn dat de groepsgrenzen vervagen. Tegelijkertijd kunnen ze ook integratie van de komende generaties bevorderen (Alba en Nee 2003; Kalmijn 1998).

Figuur 2.11 laat zien dat Marokkaanse en Turkse Nederlanders voornamelijk een partner van de eigen herkomstgroep trouwen. Dit aandeel blijft ook in 2010 met 80% onverminderd hoog. Voor andere herkomstgroepen is het aandeel huwelijken met een autochtoon beduidend groter. Zo trouwden in 2010 drie op de tien huwendes van Surinaamse en vier op de tien van Antilliaanse herkomst met een autochtone partner. Bij westerse migrantengroepen is dat met 60% nog hoger.

Hoewel Turkse en Marokkaanse huwendes nog voornamelijk een partner van dezelfde herkomst kiezen, is het aandeel partners dat speciaal daarvoor naar Nederland kwam – de zogenaamde migratiehuwelijken – de afgelopen tien jaar (2001-2010) substantieel afgenomen. De lichte stijging in 2010, die zich vooral voordoet bij de Marokkaanse groep, is het gevolg van een verbeterde meetmethode (zie kader 2.1).

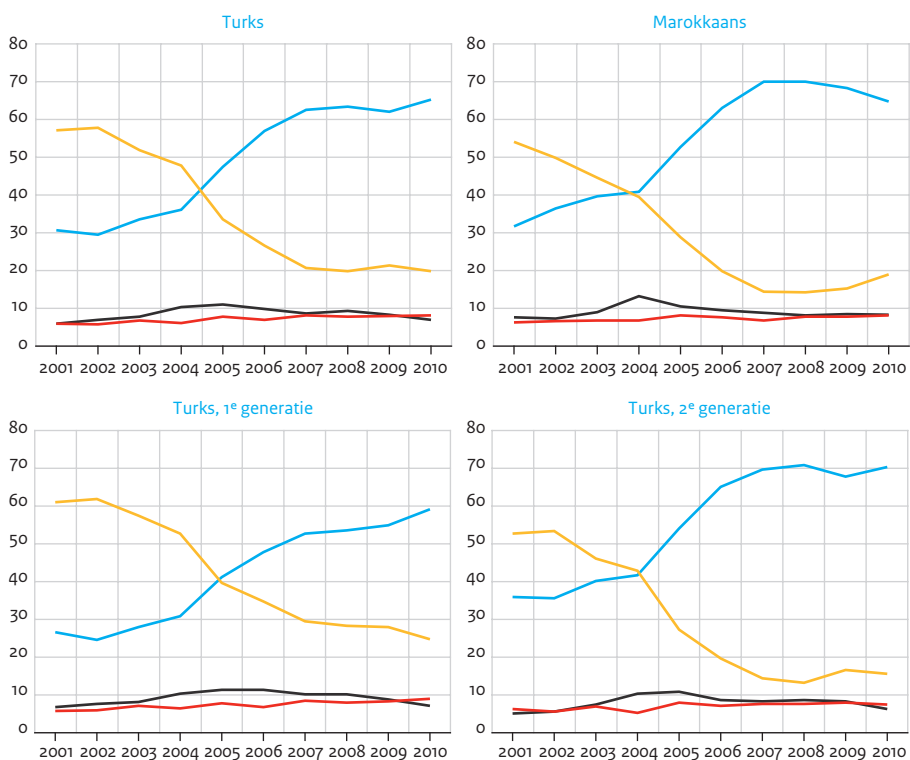
Kader 2.1 Meting migratiehuwelijken

Er is sprake van een migratiehuwelijk als de ene partner zich in het jaar van huwelijksluiting of erna in Nederland heeft gevestigd en de andere partner zich al voor die tijd in Nederland heeft gevestigd of allochtoon is van de tweede generatie. Doordat het CBS vanaf 2010 in het buitenland gesloten huwelijken beter waarneemt, is er een lichte stijging in huwelijksluitingen en huwende personen. Die lichte stijging, die vooral optreedt bij Marokkanen, is dan ook volledig verklaarbaar door de verbeterde meetmethode.

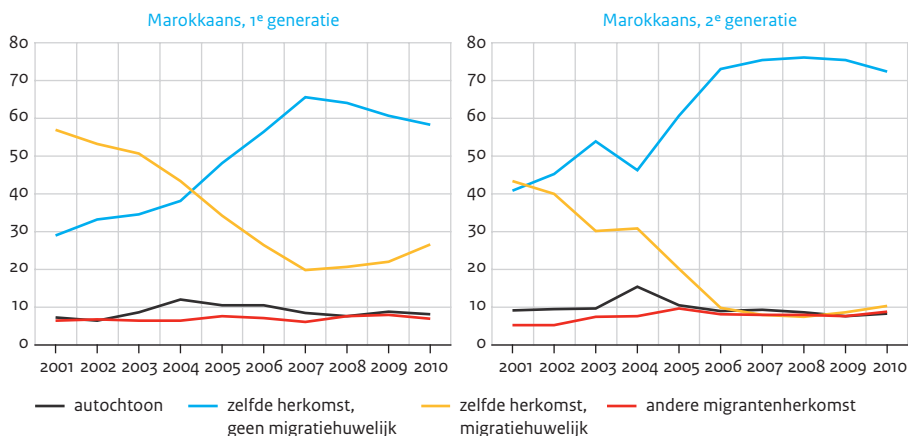
Onder migranten van de eerste generatie die in Nederland trouwen ligt het aandeel migratiehuwelijken hoger dan onder de tweede generatie (figuur 2.11). In 2010 betrof 27% van de huwelijken van de eerste generatie van Marokkaanse herkomst een migratiehuwelijk, tegen 10% van de huwelijken van de tweede generatie. Voor de tweede generatie van Turkse herkomst ligt het aandeel migratiehuwelijken met 16% iets hoger. Voor de eerste generatie ligt dit aandeel op 25% en is daarmee vrijwel gelijk aan dat van de Marokkaanse eerste generatie (Wobma en Van Huis 2011).

Figuur 2.11

Huwende Marokkaanse en Turkse Nederlanders, naar generatie en herkomst partner (in procenten)

Figuur 2.11 (vervolg)

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

2.5 Verklaring van de partnerkeuze: individuele en buurtkenmerken

Bij de verklaring van gemengde huwelijkssluiting wordt vaak de theoretische indeling van Kalmijn (1998) gebruikt. Hij onderscheidt preferenties, ontmoetingskansen en de rol van derde partijen als belangrijke aspecten in de partnerkeuze. Ook Blau (1994) heeft in zijn theorie aandacht voor het belang van contacten tussen de verschillende herkomstgroepen om te komen tot relaties. Ontmoetingskansen van partners van verschillende herkomst worden voor een deel bepaald door de etnische samenstelling van de omgeving. In onderzoek (bv. Kalmijn en Van Tubergen 2006) worden vaak algemene maten van ontmoetingskansen bekeken, zoals groeps grootte en de genderbalans in de groep. Een klein aantal studies onderzoekt ook de invloed van de samenstelling van de buurt op gemengde relatievorming. Zo liet onderzoek van Lievens (1998) zien dat de buurt een interessante proxy kan zijn voor ontmoetingskansen.

We bestuderen daarom het belang van de woonomgeving voor de partnerkeuze van de tweede generatie van de vier niet-westerse groepen. We onderscheiden vier soorten partners: een eerstegeneratiepartner van de eigen herkomstgroep (huwelijksmigrant), een partner van de eigen herkomstgroep die reeds voor het huwelijk in Nederland was, een autochtone partner en een partner van de tweede generatie van een andere herkomstgroep. We gebruiken gegevens over huwelijken die tussen 2004 en 2008 gesloten zijn, omdat die te koppelen zijn aan data uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB).⁴ In deze periode trouwden 10.695 vrouwen en 9363 mannen van niet-westerse herkomst (zie kader 2.2 voor een toelichting).

Kader 2.2 De partnerkeuze verklaard

Een decompositieanalyse is hier niet zinvol omdat de kwestie van evenredigheid niet relevant is. We bestuderen het relatieve belang van kenmerken van de woonomgeving (een jaar voor huwelijk) op de herkomst van de partner in twee stappen.

Allereerst bezien we het effect van buurtkenmerken op de partnerkeuze. Dit gebeurt via een multinomiale regressieanalyse,⁵ met als referentiegroep mensen met een huwelijkspartner uit het land van herkomst. Naast buurtkenmerken nemen we zoveel mogelijk individuele kenmerken mee. In een tweede stap selecteren we die buurten waar tussen 2004 en 2008 ten minste 100 huwelijken zijn gesloten.⁶ Met een multilevel model bepalen we welk deel van de verschillen in partnerkeuze worden verklaard door het wonen in eenzelfde buurt.

In de eerste stap van de multivariate analyse, gebruiken we verschillende maten voor de etnische samenstelling van de buurt. Het huwelijksregister is op individueel niveau verrijkt met de kenmerken van de woonomgeving een jaar voor het huwelijk. Deze gegevens komen uit het ssv. De aanwezigheid van anderen van dezelfde herkomst vergroot enerzijds de kans op relaties binnen de eigen groep door de ontmoetingskansen in de buurt. Anderzijds is de kans op de invloed van derde partijen in deze buurten mogelijk groter omdat er een grote mate van etnische homogeniteit is (Lievens 1998; Kalmijn 1998). De aandelen van de eigen herkomstsgroep en de aandelen van de niet-westerse groep en autochtonen in de buurt worden daarom als afzonderlijke maten gebruikt. Daarnaast berekenen we de diversiteitsscore (Herfindahl-index, zie onder andere Lievens 1998 en Putnam 2007) van de buurt. We nemen daarin het aandeel bewoners van de vier grote niet-westerse groepen en autochtonen op. Deze index loopt van 0 (een zeer homogene buurt) tot 1 (een zeer heterogene buurt).

Wanneer sterk samenhangende indicatoren tegelijk worden opgenomen in één model leidt dit tot onbetrouwbare statistische schattingen. Gezien de samenhang tussen elk van deze indicatoren voor de buurt nemen we ze enkel afzonderlijk op in de analyse in drie verschillende modellen. In het eerste model wordt de invloed van de omvang van de eigen groep in de buurt geschat. De wijze waarop het aandeel westerse en niet-westerse migranten in de buurt samenhangt met partnerkeuze staat gepresenteerd in de tweede model. In het derde model kijken we naar de relatie tussen de diversiteitsscore en partnerkeuze.

Daarnaast nemen we als buurtkenmerken mee de mate van stedelijkheid (van zeer tot weinig stedelijk) en een variabele die aangeeft of een persoon woont in een van de vier grote steden (G4) versus alle andere woonomgevingen. Ten slotte nemen we als individuele kenmerken mee de etnische herkomstsgroep, één of twee in het buitenland geboren ouders, huwelijksleeftijd, nationaliteit en opleidingsniveau.⁷

Alle analyses zijn in eerste instantie apart gedaan voor mannen en vrouwen. Hieruit bleek dat de patronen gelijk waren en dat de effecten voor vrouwen soms wat sterker waren. De resultaten van de analyses van de vrouwen zijn samengevat in de tabellen B2.5-B2.7 (te raadplegen via www.scp.nl onder dit rapport). We bespreken de resultaten van de analyse op hoofdlijnen. Hierbij ligt de nadruk op de individuele kenmerken en de buurtkenmerken die verwijzen naar de etnische samenstelling.

De invloed van individuele kenmerken en etnische samenstelling van de buurt

Leden van de tweede generatie die een partner buiten de eigen groep kiezen trouwen later, hebben vaker één in het buitenland geboren ouder en bezitten vaker uitsluitend de Nederlandse nationaliteit dan personen die binnen de groep huwen. Mensen die

trouwen met iemand uit het land van herkomst zijn jonger dan mensen die trouwen met een herkomstgroepsgeenoot uit Nederland (tabel B2.5).

Naast individuele kenmerken hebben ook kenmerken van de buurt invloed op de partnerkeuze. De diversiteit in de buurt is vooral van belang voor het huwen met een autochtone partner (tabel B2.6). Een grotere mate van etnische diversiteit hangt samen met een lagere kans op een huwelijk met een autochtoon. Deze bevinding is in lijn met eerder onderzoek in België (Lievens 1998). Een groter aandeel autochtonen in de buurt hangt positief samen met het vaker aangaan van een gemengde relatie.

Etnische diversiteit heeft geen effect op de keuze voor een partner van de eigen groep of van een andere migrantengroep. Wel heeft een groter aandeel van de eigen groep in de buurt een positief effect op de keuze voor een partner van een andere migrantenherkomst (tabel B2.7). Buurtkenmerken zijn het minst van invloed op het al dan niet huwen met een herkomstgenoot uit Nederland (tabel B2.5). Wel is in buurten met veel niet-westerse migranten de kans kleiner dat er gehuwd wordt met een herkomstgenoot die al in Nederland woonde.

Het relatieve belang van de buurt

Ook hebben we gekeken naar het relatieve belang van buurtkenmerken. Eerst zijn mensen die met een autochtoon zijn gehuwd vergeleken met mensen die binnen de groep zijn gehuwd. Voor de Turkse en Marokkaanse Nederlanders wordt 18% van de kans op het huwen met een autochtoon verklaard door buurtkenmerken. Bij Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders is dit zelfs 33%. De buurtkenmerken zijn echter vooral van belang voor de kans op een huwelijk met een autochtoon; ze zijn niet relevant voor het verklaren van de keuze van een partner binnen de eigen groep die reeds in Nederland was of een huwelijksmigrant.

2.6 Conclusie

Van de 16,7 miljoen inwoners die Nederland op 1 januari 2011 telde, behoort 9% tot de westerse en 11% tot de niet-westerse migrantengroepen. Twee derde van de niet-westerse migranten en hun nakomelingen behoort tot een van de vier grote herkomstgroepen. Het gaat in totaal om 1,2 miljoen personen. Turkse Nederlanders vormen met 389.000 de grootste groep, gevolgd door Marokkaanse Nederlanders (356.000) en Surinaamse Nederlanders (345.000). De omvang van de groep Antilliaanse Nederlanders is met 141.000 beduidend kleiner.

De groei van het aantal niet-westerse immigranten in Nederland komt voor het grootste deel door natuurlijke aanwas; het migratiesaldo is de laatste jaren bescheiden. In de westerse herkomstgroep is dit juist omgekeerd en bepaalt immigratie de groei. Hoewel de in 2006 ingezette groei van de immigratie de afgelopen twee jaar wat is afgenomen door de economische crisis, blijft het aantal immigranten een stijgende lijn vertonen. Deze stijging wordt vrijwel geheel veroorzaakt door immigratie uit de EU-landen, vooral Polen. Net als in de afgelopen jaren komen er meer westerse dan niet-westerse immigranten. Zo waren er in 2010 15.000 Poolse immigranten tegen 13.000 immigranten uit de vier grote niet-westerse groepen.

De belangrijkste migratiemotieven van niet-westerse immigranten waren in 2009 gezinshereniging (27%), asiel (21%), studie (17%), gezinsvorming (15%) en arbeid (12%). Bij de immigranten uit de drie grootste herkomstlanden, Marokko, Turkije en Suriname, ligt het zwaartepunt nog steeds op gezinsmotieven. In 2010 daalde het aantal asielsezoekers, na twee jaar stijging. In totaal kwamen 13.300 asielsezoekers naar Nederland met als veruit belangrijkste herkomstlanden Somalië, Irak en Afghanistan.

De tweede generatie neemt steeds verder toe in omvang. Onder de Marokkaanse Nederlanders is de tweede generatie inmiddels groter dan de eerste generatie. Voor Turkse Nederlanders zijn de aandelen van eerste en tweede generatie nu ongeveer gelijk. Ongeveer één op de vijf personen van Turkse, Marokkaanse en Surinaamse afkomst is hier korter dan tien jaar. Migranten van Antilliaanse herkomst zijn relatief gezien het kortst in Nederland: 40% kwam in de afgelopen tien jaar, van wie ruim de helft in de laatste vijf jaar. Van de tweede generatie van Turkse en Marokkaanse herkomst heeft iets meer dan 85% een dubbele nationaliteit.

De tweede generatie van de vier niet-westerse groepen begint duidelijk later met kinderen krijgen. Onder alle herkomstgroepen zien we dat de leeftijd waarop de tweede generatie moeder wordt sterk vergelijkbaar is met die van autochtone Nederlandse vrouwen. Marokkaanse en Turkse Nederlanders kiezen vooral een partner uit de eigen groep. Dit geldt ook voor de tweede generatie. Huwelijksmigratie is de afgelopen jaren fors afgenomen, maar de grootste daling lijkt achter de rug te zijn. Het vaakst trouwt men met een partner die al in Nederland woonde. De tweede generatie Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders trouwt merendeels met een autochtone Nederlander of iemand van een andere herkomst. De patronen van partnerkeuze zijn globaal hetzelfde voor mannen en vrouwen. Wel hebben Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen vaker een partner uit het land van herkomst dan mannen uit deze groepen. Verklaringen voor relatievorming liggen niet alleen bij persoonlijke kenmerken, maar ook bij buurtkenmerken. De buurt waarin men woont, is dus van belang voor de sociale integratie van niet-westerse migranten.

Noten

- 1 Er is een trendbreuk in buitenlandse migratiecijfers voor 2010 (CBS, 5 juli 2011): door een verbetering in het productieproces bij het CBS vindt er een kleine verschuiving plaats in de cijfers van de buitenlandse migratie. Met ingang van 2010 zijn de volgende wijzigingen doorgevoerd: eerder gemiste berichten worden nu wel meegeteld; administratieve opnemingen die voorafgegaan worden door emigratie worden nu beschouwd als immigratie; administratieve afvoeringen die gevolgd worden door immigratie worden nu beschouwd als emigratie.
- 2 Omdat de informatie over migratiemotieven alleen bekend is voor migranten met een niet-Nederlandse nationaliteit, ontbreekt deze voor migranten uit de Antillen.
- 3 De herkomst van de referentiepersoon bepaalt de indeling van het huishouden naar herkomstgroep. In de hier gebruikte indeling is bij een paar de vrouw de referentiepersoon. Woont een autochtone vrouw met een allochtone man samen, dan is bij deze definitie sprake van een huishouden met een autochtone referentiepersoon. In de tekst wordt voor de leesbaarheid gesproken over bijvoorbeeld 'Marokkaanse huishoudens'.

- 4 We nemen alleen eerste huwelijken op in de analyse omdat tweede en derde huwelijken vaker gemengd zijn, wat onze resultaten kan vertekenen. Daardoor valt ongeveer 8% van de huwelijken buiten de analyse.
- 5 Daarmee valt het effect van voorspellers op een nominale uitkomstmaat te analyseren. De uitkomstmaat bestaat dus uit (meer dan twee) categorieën, die niet een logische ordening hebben.
- 6 De analyse beperkt zich dan tot 7509 vrouwen in 962 buurten in 21 gemeenten.
- 7 Aangezien de gegevens voor opleidingsniveau een groot aantal (een derde) *missings* hebben, zijn alle analyses gedaan met en zonder deze variabele. De resultaten bleven echter gelijk. Vandaar dat we de data voor de analyses zonder opleiding hebben genomen.

Literatuur

- Alba, R.D. en V. Nee (2003). *Remaking the American mainstream: assimilation and contemporary immigration*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Blau, P. (1994). *Structural contexts of opportunities*. Chicago: University of Chicago Press.
- Choenni, C. en C. Harmsen (2007). Geboorteplaats en etnische samenstelling van Surinamers. In: *Bevolkingstrends*, jg. 55, nr. 1, p. 74-78.
- Duin, C. van, en J. Garssen (2011). Bevolkingsprognose 2010-2060: sterkere vergrijzing, langere levensduur. In: *Bevolkingstrends*, jg. 59, nr. 1, p. 16-23.
- Eurostat (2011). *Data in focus 5/2011*. Geraadpleegd op 28 november 2011 via http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-11-005/EN/KSQA-11-005-EN.PDF.
- Garssen, J. en H. Nicolaas (2008). Fertility of Turkish and Moroccan women in the Netherlands: Adjustment to native level within one generation. In: *Demographic research*, jg. 19, nr. 33, p. 1249-1280.
- Garssen, J. en E. Wobma (2011). Bijdrage migratie aan bevolkingsgroei relatief gering. CBS Webmagazine, 6 juli 2011.
- Gordon, M. (1964). *Assimilation in American life: the role of race, religion and national origins*. New York: Oxford University Press.
- Graaf, A. de (2011). Meer vrouwen kiezen voor moederschap. CBS Webmagazine, 6 juli 2011.
- Heijden, P.G.M. van der, M. Cruyff en G. van Gils (2011). Aantallen geregistreerde en niet geregistreerde burgers uit MOE-landen die in Nederland verblijven. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Huis, M. van, en L. Steenhof (2004). Echtscheidingskansen van allochtonen in Nederland. In: *Bevolking en Gezin*, jg. 33, nr. 2, p. 127-154.
- Huscek, D., H.A.G. de Valk en A.C. Liefbroer (2010). *Partner choice among the second generation: The influence of peers, parents and context* (paper gepresenteerd op de 2010 Annual Conference of the Population Association of America, 15 april 2010). Dallas: PAA.
- Huscek, D., H.A.G. de Valk en A.C. Liefbroer (2011). Does social embeddedness influence union formation differences among the Turkish and Moroccan second generation in the Netherlands? In: *Journal of Comparative family studies*, jg. 42, nr. 6, p. 787-808.
- Kalmijn, M. (1998). Intermarriage and homogamy: Causes, patterns, trends. In: *Annual Review of Sociology*, jg. 24, nr. 1, p. 395-421.
- Kalmijn, M. en F. van Tubergen (2006). Ethnic intermarriage in the Netherlands: Confirmations and refutations of accepted insights. In: *European Journal of Population*, jg. 22, nr. 3-4, p. 371-397.

- Liefbroer, A.C. en P.A. Dykstra (2000). *Levenslopen in verandering: een studie naar ontwikkelingen in de levenslopen van Nederlanders geboren tussen 1900 en 1970*. Den Haag: Sdu/Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Lievens, J. (1998). Interethnic marriage: Bringing in the context through multilevel modeling. In: *European Journal of Population*, jg. 14, nr. 2, p. 117-155.
- Lucassen, L. en C. Laarman (2009). Immigration, intermarriage and the changing face of Europe in the post war period. In: *The history of the family*, jg. 14, nr. 1, p. 52-68.
- Milewski, N. (2010). *Fertility of Immigrants. A Two-Generational Approach in Germany* (doctoral thesis). Demographic Research Monographs. Hamburg: Springer.
- Nicolaas, H. (2010). Steeds meer niet-westerse arbeidsmigranten en studenten naar Nederland. In: *Bevolkingstrends*, jg. 58, nr. 3, p. 13-20.
- Nicolaas, H. (2011). Ruim helpt Poolse immigranten vertrekt weer. In: *Bevolkingstrends*, jg. 59, nr. 1, p. 32-36.
- Nicolaas, H., A. Sprangers, A. Zorlu en J. Hartog (2004). Migranten: wie komen, wie gaan terug en wie laten hun gezin overkomen? In: *Bevolkingstrends*, jg. 52, nr 2, p. 36-41.
- Nicolaas, H., E. Wobma en J. Ooijevaar (2010). Demografie. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en A. Boerdam (red.), *Jaarrapport integratie 2010* (p. 33-59). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Putnam, R.D. (2007). E Pluribus Unum: Diversity and community in the twenty-first century. The 2006 Johan Skytte prize lecture. In: *Scandinavian Political Studies*, jg. 30, nr. 2, p. 137-174.
- Shaw, A. (2003). Immigrant families in the UK. In: J. Scott, J. Treas en M. Richards (red.), *The Blackwell companion to the sociology of families* (p. 270-286). Oxford: Blackwell publishing.
- Sprangers, A. en J. de Winter (2011). Minder asielzoekers in 2010. In: *Bevolkingstrends*, jg. 59, nr. 2, p. 79-81.
- Stoeldraijer, L. en J. Garssen (2011). Prognose van de bevolking naar herkomst, 2010-2060. In: *Bevolkingstrends*, jg. 59, nr. 1, p. 24-31.
- Valk, H.A.G. de, A.C. Liefbroer, I. Esveldt en K. Henkens (2004). Family formation and cultural integration among migrants in the Netherlands. In: *Genus*, jg. 55, nr. 3-4, p. 9-36.
- Winter, J. de, en A. Sprangers (2011). Niet meer asielzoekers uit Arabische landen naar Nederland. In: CBS *Webmagazine*, 29 augustus 2011.
- Wobma, E. en M. van Huis (2011). Vier op de vijf Turken en Marokkanen trouwen in eigen kring. In: CBS *Webmagazine*, 21 november 2011.
- Wobma, E. en W. Portegijs (2011). Bevolking. In: A. Merens, M. van den Brakel, M. Hartgers en B. Hermans (red.), *Emancipatiemonitor 2010* (p. 23-37). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau / Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Wobma, E. en R. van der Vliet (2011). Aantal Midden- en Oost-Europeanen in vijf jaar tijd verdubbeld. In: CBS *Webmagazine*, 25 juli 2011.